

Zakład Zintegrowanej Opieki Medycznej
ul. M. Curie-Skłodowskiej 7a, 15-096 Białystok
Tel/fax: (85) 748 55 28, email: zsom@umb.edu.pl,
Kierownik: prof. dr hab. n. med. Elżbieta Krajewska-Kułak

Dziekan
Wydziału Nauk o Zdrowiu
prof. dr hab. Alina Borkowska

Wydział Nauk o Zdrowiu Uniwersytetu Medycznego w Białymstoku

Białystok, 26.04.2023

RECENZJA ROZPRAWY DOKTORSKIEJ

mgr Katarzyny Wojtysiak

pt. „Analiza warunków pracy personelu medycznego podczas pandemii COVID-19”

na stopień naukowy doktora w dziedzinie nauk medycznych i nauk o zdrowiu

w dyscyplinie nauki o zdrowiu

Promotor: dr hab. Halina Zielińska-Wieczkowska, prof. UMK

WSTĘP

Pandemia COVID-19 wpływa na obniżenie dobrostanu ludzi na całym świecie. Jedną z najliczniejszych badanych grup jest personel medyczny: stan jego zdrowia psychicznego i poziom doświadczanego stresu. W większości doniesień badania dotyczy lekarzy oraz zespołów pielęgniarskich. Dostępne są również doniesienia o analizach porównawczych personelu pracującego w stałym kontakcie z pacjentami z COVID-19 (personelu pierwszej linii) oraz personelu medycznego, niemającego takiego kontaktu. Większość opublikowanych w ciągu pierwszych dwóch lat trwania pandemii danych wskazuje niezbicie, że stan zdrowia pracowników medycznych był w istotny sposób naruszony z powodu trwającej pandemii COVID-19. Wraz z wybuchem pandemii COVID-19, można zaobserwować zmianę odczuwania stresu przez personel pielęgniarski, w porównaniu do okresu sprzed pandemii, o czym świadczy nasilenie się objawów stresu. W obrazie klinicznym w tej populacji obserwuje się wzrost objawów depresyjnych, lęku i bezsenności. W nawiązaniu do powyższych informacji tematyka poruszana przez Doktorantkę jest niezwykle istotna ze względu na istotę problemów wynikających z negatywnych skutków pandemii COVID-19 wobec personelu medycznego oraz oceny analizy warunków pracy tej grupy zawodowej po roku od momentu rozpoczęcia pandemii.

OCENA STRUKTURY ROZPRAWY DOKTORSKIEJ I JEJ ZGODNOŚCI Z TYTUŁEM

Przedstawiona mi do recenzji dysertacja na stopień doktora nauk o zdrowiu posiada klasyczną strukturę i zawarta jest na 133 stronach maszynopisu łącznie z załącznikami. Struktura jest przejrzysta i logiczna, nazwy poszczególnych rozdziałów – prawidłowe, a proporcje pomiędzy poszczególnymi częściami zasadniczymi rozprawy – w większości właściwe (poza rozdziałem Wyniki, o którym mowa

w dalszej części recenzji). Na samym początku zawarty jest szczegółowy Spis treści. Pierwsza, zasadnicza część pracy stanowi wprowadzenie w główną problematykę przeprowadzonych badań, druga część – to konceptualizacja badań własnych. Trzecią część stanowi materiał empiryczny, obejmujący materiał i metodykę przeprowadzonego badania, uzyskane wyniki, dyskusję oraz wnioski. Dodatkowo, Doktorantka wyszczególniła jako odrębny rozdział ograniczenia badania oraz, niezwykle istotny w opinii recenzenta, rozdział poświęcony implikacjom praktycznym uzyskanych wyników. Praca zawiera ponadto streszczenie w języku polskim i języku angielskim, wykaz piśmiennictwa wykorzystanego w przygotowanej rozprawie oraz spis tabel i spis rycin. Wykaz piśmiennictwa obejmuje 216 pozycji piśmiennictwa dobrane do treści pracy w sposób prawidłowy, z czego zdecydowaną większość literatury stanowią publikacje z ostatnich 5 lat, pochodzące z zagranicznych, prestiżowych czasopism naukowych (w szczególności z zakresu zdrowia publicznego). Wykaz skrótów został umieszczony jako jeden z ostatnich elementów pracy (załącznik nr 1 w liście załączników), co nie jest typowym rozwiązaniem – powinien znaleźć się na początku, aby czytelnik już na samym początku lektury mógł zapoznać się ze skrótami użytymi w dysertacji. Rozprawę dopełnia aneks, noszący nazwę Załączniki, zawierający wyżej wspomniany wykaz skrótów, uchwałę Komisji Bioetycznej przy UMK w Toruniu, Collegium Medicum w Bydgoszczy o pozytywnym zaopiniowaniu wniosku w sprawie przeprowadzenia badań, zgody dyrektorów poszczególnych podmiotów leczniczych, w których przeprowadzono badanie, wzór autorskiego kwestionariusza ankiety oraz dwie standaryzowane skale psychometryczne wykorzystane w badaniu (wraz z pisemnymi zgodami autorów na ich wykorzystanie).

Edytorsko praca jest poprawna, czytelna, zgodna z wymogami redakcyjnymi określonymi w Załączniku do uchwały Nr 16/18 Rady Collegium Medicum z dnia 19 czerwca 2018 r., a także ilustrowana 4 tabelami oraz 1 ryciną, do których nie ma bezpośrednich odniesień w części opisowej pracy, co utrudnia analizę merytoryczną dysertacji. Poszczególne części są koherentne i zgodne z ich tytułami. Wątpliwości recenzenta budzi pozostawianie na niektórych stronach rozprawy (np. na stronach 40, 46) pustego miejsca, które mogłoby być zagospodarowane dalszą treścią danego rozdziału, co może wywoływać zastrzeżenia względem celowego zwiększania objętości recenzowanej rozprawy.

OCENA ZAWARTOŚCI MERYTORYCZNEJ

Pierwszą zasadniczą część pracy stanowi Wstęp, w którym opisano warunki pracy, obawy i lęk, stres, równowagę wysiłek-nagroda, nadmierne zaangażowanie i radzenie sobie ze stresem w grupie

personelu medycznego wykonującego obowiązki zawodowe podczas pandemii COVID-19 oraz adaptację personelu medycznego do warunków pracy występujących podczas pandemii COVID-19.

W kolejnym rozdziale rozprawy doktorskiej, nazwanego Metodologia badań naukowych, Doktorantka określiła cel badań (który zdaniem recenzenta powinien być odrębnym rozdziałem, a nie podrozdziałem charakterystyki metodologicznej badań), którym była analiza i ocena warunków pracy personelu medycznego w czasie pandemii COVID-19. Doktorantka wyznaczyła ponadto dziewięć problemów badawczych i odpowiednio dziewięć hipotez badawczych, co niewątpliwie ułatwiło dalszą analizę wyników badań.

W dalszej części rozdziału Kandydatka scharakteryzowała organizację i przebieg badań, kryteria włączenia i wyłączenia z badania, materiał i metody prowadzonych badań, wykorzystane narzędzia badawcze oraz opis analizy statystycznej. Badania przeprowadzone zostały w okresie od kwietnia do czerwca 2021 roku w grupie 559 pracowników ochrony zdrowia, zatrudnionych w: Szpitalu Uniwersyteckim nr 1 im. Antoniego Jurasza, Szpitalu Uniwersyteckim nr 2 im. Jana Bizuela, X Wojskowym Szpitalu Klinicznym z Polikliniką oraz Kujawsko-Pomorskim Centrum Pulmonologii w Bydgoszczy. Badania zostały przeprowadzone przy wykorzystaniu metody sondażu diagnostycznego przy użyciu następujących kwestionariuszy: Kwestionariusza Postrzeganego Stresu w Pracy (PSwP), Kwestionariusza Nierównowagi Wyśiłek-Nagroda (ERI) oraz autorskiego kwestionariusza ankiety dotyczącego obaw i lęku, radzenia sobie ze stresem oraz adaptacji personelu medycznego do warunków pracy podczas pandemii COVID-19. Na przeprowadzenie badań uzyskano zgodę Komisji Bioetycznej Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu przy Collegium Medicum im. Ludwika Rydygiera w Bydgoszczy. Doktorantka zastosowała odpowiednie, a równocześnie zaawansowane metody statystyczne, stanowiące mocną stroną recenzowanej pracy, umożliwiające opracowanie i interpretację danych.

Zastosowanie ww. odpowiednich narzędzi badawczych zaowocowało dość bogatym, ważnym ze względów praktycznych, materiałem badawczym, który jednak nie został szeroko opisany w dysertacji. Rozdział opisujący uzyskane wyniki liczy jedynie 6 niepełnych stron maszynopisu, które zostały przedstawione w formie zbliżonej do wyników w oryginalnym artykule naukowym, a nie w monografii naukowej opisującej wyniki badań własnych. Tym samym należy stwierdzić, że proporcja pomiędzy poszczególnymi częściami pracy (w szczególności najważniejszym rozdziałem, jakim w opinii recenzenta są Wyniki) jest zdecydowanie zaburzona. W przypadku charakterystyki badanej grupy zaprezentowano szczegółowe informacje z zakresu danych socjodemograficznych (uwzględniono wiek, płeć, wykonywany zawód, miejsce wykonywanej pracy, liczbę przepracowanych

godzin w czasie ostatniego miesiąca, wysokość wynagrodzenia netto oraz staż pracy). Zmiennych tych nie uwzględniono jednak w dalszych analizach, w celu np. określenia korelacji pomiędzy poszczególnymi wynikami skal, a tymi zmiennymi. Wyniki badań zostały przedstawione jedynie w 3 tabelach (dodatkowo w rozdziale tym umieszczono rycinę z modelem weryfikacji poszczególnych hipotez badawczych). Zaprezentowane w ten sposób dane są czytelne i łatwe do interpretacji, jednak opisy wyników pod kątem merytorycznym są w opinii recenzenta zbyt ogólne i nie wyjaśniają badanych zależności w przejrzysty sposób. Warto byłoby je rozbudować pod kątem chociażby wspomnianych wcześniej korelacji, etc. Kolejne wątpliwości budzi fakt, że w opisie wyników znalazł się fragment odnoszący się do opublikowanej literatury przedmiotu (odnośnik do piśmiennictwa), który ponadto dotyczy opisu analizy statystycznej, a nie sensu stricto wyników. Pomimo powyższych krytycznych uwag, w rozdziale tym dokonano weryfikacji wszystkich postawionych wcześniej hipotez badawczych, a tym samym należy stwierdzić, że postawione problemy naukowe zostały przez Doktorantkę rozwiązane, co jest zgodne z przesłanką, określoną w art. 187 ust. 2 ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz.U. 2018 poz. 1668 z późn. zm.).

Najistotniejsze wyniki wykazały, że w badanej grupie obawy i lęk są istotnie ujemnie związane z adaptacją zawodową oraz radzeniem sobie ze stresem, tzn. wzrost obaw i lęku współwystępuje z obniżeniem radzenia sobie ze stresem, a także adaptacją zawodową. Dodatkowo odnotowano, że radzenie sobie ze stresem oraz adaptacja zawodowa są dodatnio związane ze sobą. W wyniku przeprowadzonych analiz statystycznych potwierdzono również zależności między postrzeganym stresem w pracy i radzeniem sobie ze stresem oraz obawami i lękiem. Ponadto zaobserwowano, że poziom postrzeganego stresu w pracy zwiększa zarówno poziom nadmiernego zaangażowania osoby badanej, jak i poziom nierównowagi pomiędzy wysiłkiem a nagrodą. Radzenie sobie ze stresem oraz obawy i lęk okazały się istotnymi predyktorami nierównowagi pomiędzy wysiłkiem, a nagrodą, przy czym wyższy poziom radzenia sobie ze stresem zwiększa poziom nierównowagi wysiłek-nagroda osób badanych, natomiast podwyższony poziom obaw i lęku obniża poziom nierównowagi wysiłek-nagroda.

W Dyskusji Doktorantka krytycznie omówiła wyniki badań własnych w odniesieniu do danych z piśmiennictwa. Sposób przeprowadzenia Dyskusji ułatwia jej podział na podrozdziały z uwzględnieniem sformułowanych hipotez badawczych. Taki sposób przedstawienia rozdziału czyni go bardziej czytelnym i logicznym. Dyskusja również nie jest pozbawiona uchybień:

- Już w pierwszym zdaniu Dyskusji „*Badania prowadzone przez autora wskazały (...)*” – nie jest to precyzyjne sformułowanie, które wskazuje na to, do czyich wyników Doktorantka się odnosi – do swoich? (w związku z czym dlaczego autora, a nie autorki?) czy do innych badań

dostępnych w literaturze? W przypadku odnoszenia się do swoich wyników badań rozsądne wydaje się odniesienie typu „W badaniach własnych/autorskich” itp.

- W rozdziale znajdują się liczne odniesienia do zagadnień teoretycznych, które powinny być uwzględnione we Wstępie, a w krytycznej analizie wyników badań własnych zestawionych z wynikami badań innych autorów (np. str. 58 – odnośniki [162], [163], [117], str. 59 – odnośniki [164], [165], [166], [167], itd.).

Dyskusja porusza najbardziej istotne problemy. W kolejnej części dysertacji Doktorantka uwzględniła również ograniczenia swojego badania, chociaż równie dobrze mógłby to być ostatni podrozdział Dyskusji. W tej części również padają nieprawidłowe zwroty, jak np. „*Badacz zdaje sobie sprawę z ograniczeń przeprowadzonego badania*”, czy „*Autor wskazuje na możliwość rozszerzenia prowadzonych badań (...)*”.

Doktorantka po przeprowadzeniu analizy materiału określiła 9 ogólnych wniosków, odnoszących się do celu głównego pracy doktorskiej oraz postawionych wyjściowo pytań badawczych i założonych hipotez badawczych. Jak już wcześniej wspomniano, dodatkowym walorem pracy jest opis implikacji praktycznych uzyskanych wyników, w których Autorka prezentuje opis projektowy stworzenia aplikacji i platformy, umożliwiających wsparcie personelu medycznego na odległość (platforma IMPAKT).

PODSUMOWANIE

Wszystkie, stwierdzone w zasadniczej części recenzji uwagi i zastrzeżenia, które zostały sformułowane z obowiązku recenzenta, mają charakter doskonalący i w mojej opinii powinny być uwzględnione w przyszłym przygotowaniu publikacji opracowanych na podstawie ocenianej rozprawy doktorskiej.

Przedstawiona rozprawa doktorska Pani mgr Katarzyny Wojtysiak pt. *Analiza warunków pracy personelu medycznego podczas pandemii COVID-19* wskazuje, że Doktorantka opanowała podstawową umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej, była przygotowana do podjęcia badań naukowych obejmujących dyscyplinę nauki o zdrowiu, w sposób rzetelny przeprowadziła badania i w dostatecznym stopniu je przeanalizowała.

Podsumowując, przedstawiona do oceny rozprawa doktorska mgr Katarzyny Wojtysiak spełnia warunki określone w art. 187 ust. 1 i 2 ustawy z dnia 20 lipca 2018 roku Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz.U. 2018 poz. 1668 z późn. zm.). W związku z powyższym wnoszę do Wysokiej Rady Dyscypliny Nauki o Zdrowiu Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu, Collegium Medicum

w Bydgoszczy o dopuszczenie mgr Katarzyny Wojtysiak do dalszych etapów postępowania doktorskiego.

ADJUNKT
Zakład Zintegrowanej Opieki
Medycznej
dr hab. n. o zdr. Mateusz Cybulski